

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

отсутствие сербского международно конкурентоспособной продукции. Заключительная часть статьи посвящена воздействию прямых иностранных инвестиций и передачи современных технологий на спектрали предложение экспорта Сербии.

Ключевые слова: динамическая внешней торговли, индекс внутриотраслевой торговли, коэффициент концентрации экспорта товаров, выступления экспортного предложения.

SUMMARY

The first part of the paper focuses on the analysis of the structure of export and import in the former Federal Republic of Yugoslavia which clearly points to the decline in the export and import of goods and deterioration of the structure of export and import in the last decade of the twentieth century. Due to the weak technological development, export and import of goods were in disharmony with the world's tendencies towards export and import. The second part of the paper analyzes the dynamics and structure of Serbian foreign trade. Low value of coefficient of intra-industry trade and coefficient of goods concentration point to insufficient specialization of export offer and the lack of Serbian internationally competitive products. The final part of the paper presents the impact of foreign direct investments and the transfer of modern technologies to the performances of Serbian export offer.

Key words: dynamic foreign trade, index of intra-industry trade, coefficient of concentration of the export goods, performances of export offer.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОН'ЮНКТУРИ СВІТОВОГО ТА РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА

Михайлова Л.І., д.е.н., професор, Сумський національний аграрний університет, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та своінтеграції

Михайлов А.М., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та своінтеграції¹

За загальноприйнятим визначенням, методологія досліджень – це вчення про принципи побудови, форми та способи наукового пізнання і найбільш виважені та доцільні шляхи вирішення наукової проблеми. Нам видається вдалим тлумачення поняття методології дослідження одним із відомих вчених, який характеризував її як сукупність загальних установок та вихідних принципів, що регулюють і оцінюють наукову діяльність та наукове пізнання загалом [1, с. 7]. Проте, зазначає він, методологія – це одночасно і вчення про норми та правила, що регулюють специфічно пізнавальну діяльність, спрямовану на отримання спеціальних наукових знань у вигляді емпіричних фактів, законів чи теорій.

Разом з тим слід зважати на те, що визначальним в методології дослідження є використання саме тих методів економічних досліджень, які дають змогу найбільш повно охарактеризувати природу того чи іншого явища, процесу. Щодо ж методології агроекономічних досліджень, то це система принципів, положень, методів і моделей аналізу або прогнозування розвитку економічних процесів і об'єктів агропромислового комплексу, сільського господарства, сільської місцевості [2, с. 7].

Таким чином, викладені поняття випливають із беззаперечного факту про те, що наукове дослідження, яке є суб'єктивним по суті, має підпорядковуватися об'єктивним законам, що розкривають процес пізнання. А кожне методологічно вірно організоване дослідження не може не опиратися на теоретичні підвалини у вигляді законів функціонування і розвитку об'єкту дослідження, що виконують функцію засобу пізнання та забезпечують ефективне просування у нові галузі знань, пізнання, досліджень.

Значимо, що теорія і методологія не можуть розвиватися відокремлено. Звичайно, що виявлення та дослідження законів, рівнозначно також як і дослідження визначених понять, зокрема, формування кон'юнктури світового та регіонального ринків продовольства, прогнозування змін в стані національного ринку продовольства в умовах волатильності зовнішніх ринків, є стрижневими моментами пізнання, та може успішно здійснюватися тільки за умови їх зв'язку з законами логіки. Сучасна методологічна база аграрної економічної науки має також враховувати ті важливі зміни у зовнішньому середовищі, що відбуваються значно швидше, а ніж опрацьовуються та вдосконалюються уже існуючі методичні підходи, та зумовлюють необхідність обґрунтування та вибору нових підходів до проведення наукового пізнання.

Так, О.М. Бородіна виділяє такі особливості сучасної методології досліджень: міжгалузевий підхід, комплексне оволодіння різноманітними прийомами та методами; підвищення ролі інтуїції дослідника у процесі наукової діяльності та роль системного аналізу [3, с. 13].

Ми, як і більшість дослідників, визнаємо важливість системного підходу та основних напрямків цього методологічного напрямку в дослідженні, хоча і не відкидаємо важливості і інших підходів: процесного та ситуаційного, які ми також застосовуємо в своїх дослідженнях за умов стрімких змін складових елементів оточуючого середовища.

Сприйняття того, що «будь-яка система – це внутрішньо організована сукупність взаємозв'язаних елементів, що утворюють єдине ціле і спільно діють для досягнення поставленої мети» [4, с. 36], стало вихідною методологічною базою нашого дослідження, в основу якого ми спробували покласти системний аналіз та комплексний підхід.

Наше розуміння *системного аналізу* збігається з викладеним, що характеризує вивчення об'єкта дослідження як сукупності елементів, які утворюють систему, а *комплексний підхід* дає змогу досліджувати визначену ситуацію, явище як окремий об'єкт, що має різні прояви та відмінності. Проте слід зазначити, що системний аналіз та комплексний підхід є тісно взаємопов'язаними і не можуть бути реалізованими (застосовуватися) відокремлено один без одного [5, с. 19].

Загальновідомо, що системою може виступати будь-яка визначена сукупність. Тому кон'юнктура світового та регіонального ринків, як об'єкт дослідження, становить складну і динамічну соціально-економічну систему, до складу якої входять агенти ринку (суб'єкти господарювання та інституції), відносини між якими регламентуються відповідними визначеному часу «правилами гри». Виходячи із того, що збільшення числа елементів, що входять в систему та стають відповідно відокремленими об'єктами дослідження і таким чином зумовлюють зростання складності як самої системи, так і проведення дослідження, нами були виділені найбільш важливі чинники, що впливають на процес формування та розвитку кон'юнктури світового та регіонального ринків, та які покладені в основу системного аналізу нашого дослідження. До основних із ним нами віднесено:

- обсяги експорту основних видів сільськогосподарської продукції вітчизняними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;
- обсяги імпорту основних видів сільськогосподарської продукції та продовольства в Україну;
- географічна структура зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів - резидентів України;
- волатильність (змінюваність) світових ринків основних видів сільськогосподарської продукції за цінами, гравцями (країнами-конкурентами); попитом та пропозицією тощо;
- складові тарифного та нетарифного обмеження зовнішньої торгівлі як прояви регуляторних інструментів зовнішньоекономічної політики країн – основних гравців світових ринків сільськогосподарської продукції та продовольства.

Однак, кожний елемент системи, який включений нами в хід дослідження, являє собою також окрему соціально-економічну систему. Взаємодія включених в систему елементів, врахування їх взаємозв'язку та взаємообумовленості, забезпечує появу нових інтегративних якостей, не властивих її частинам і компонентам, що утворюють цю систему.

Таким чином, вихідною методичною базою дослідження кон'юнктури світового та регіонального ринків сільськогосподарської

**ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

продукції та продовольства має бути системний аналіз та комплексний, діалектичний підхід, що зумовлює необхідність вивчення окремих елементів і системи в цілому в постійному русі, змінах, в процесі постійного оновлення. Це є важливим не тільки для пізнання суті економічних категорій, але і для формулювання висновків щодо практичного їх застосування, прийняття управлінських рішень на різних рівнях ієрархічної системи управління в аграрному секторі України.

Так, дослідження розвитку процесів експортно-імпоротної діяльності сільськогосподарською продукцією доцільно здійснювати із застосуванням економіко-статистичного методу (визначення обсягів експорту та імпорту окремих видів продукції та оцінка розвитку їх зміни); застосування рядів динаміки доцільним виявляється при вивченні та характеристиці змін у часі показників товарної та географічної структури експорту та імпорту; графічні методи застосовуються для наочного зображення виявлених тенденцій в змінах обсягів експорту та імпорту, переліку основних країн-партнерів ЗЕД, цін на основні види продукції. Широке застосування в дослідженні особливостей кон'юнктури світового та регіонального ринків сільськогосподарської продукції та продовольства, особливо при аналізі аналітичної інформації, має метод порівняння. Для узагальнення отриманих результатів можна застосовувати методи індукції, дедукції та інші загальноприйняті методи і сучасні економіко-статистичні прийоми із застосуванням ПЕОМ та пакетів прикладних програм. Для прикладу здійснимо оцінку стану світового ринку м'яса та м'ясопродуктів (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка та перспективи розвитку світового ринку м'яса та м'ясопродуктів

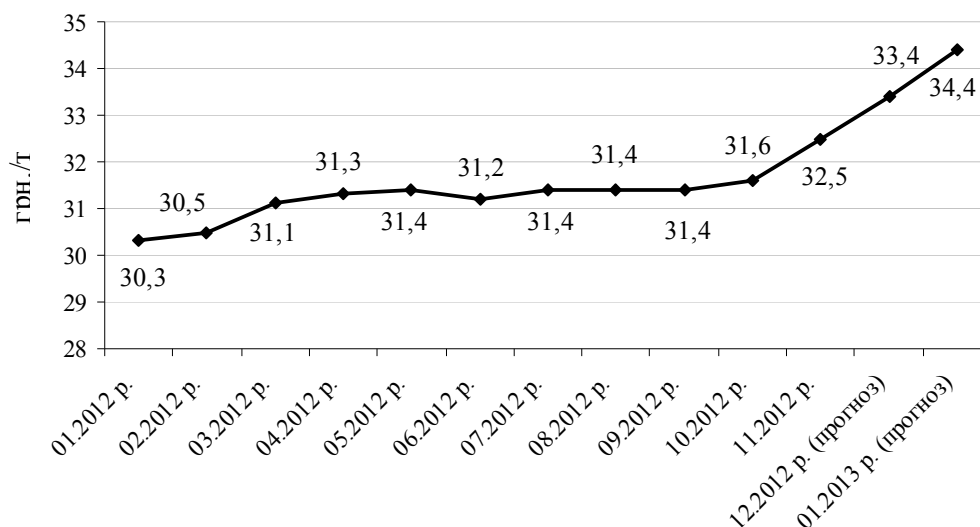
Показник	Роки			Зміна 2012 порівняно з 2011, %
	2010	2011	2012 (прогноз)	
М'ясо усіх видів				
Виробництво, млн. т	294,6	297,2	302,0	1,6
Торгівля, млн. т	26,6	28,5	29,2	2,4
М'ясо ВРХ				
Виробництво, млн. т	67,5	67,5	67,5	-
Торгівля, млн. т	7,7	7,8	8,1	4,0
Свинина				
Виробництво, млн. т	109,9	109,0	111,7	2,6
Торгівля, млн. т	6,2	7,1	7,0	-0,7
М'ясо птиці				
Виробництво, млн. т	98,2	101,6	103,5	1,8
Торгівля, млн. т	11,6	12,6	13,0	3,1
Рівень споживання в розрахунку на 1 особу, кг/рік				
Світ в цілому	42,5	42,3	42,5	0,5
Розвинені країни	79,2	78,9	78,4	-0,5
Країни, які розвиваються	32,4	32,3	32,8	1,5
Індекс світових цін	2010	2011	2012 (січень-квітень)	Зміна січень-квітень 2012 у порівнянні з січень-квітень 2011
	152	157	179	

Джерело: побудовано за даними [6]

За даними ФАО, світове виробництво м'яса у 2011 р. зросло порівняно з 2010 р. на 2,6 млн. т. (0,9%), обсяги торгівлі – на 1,9 млн. т (7,1%). При цьому виробництво м'яса (ВРХ) великої рогатої худоби та свинини залишилося на рівні минулого року, а виробництво м'яса птиці зросло з 98,2 млн. т у 2010 р. до 101,6 млн. т у 2011 р. Обсяги торгівлі м'ясом ВРХ зросли на 0,1 млн. т (1,3%), свининою – на 0,9 млн. т (14,5%), м'ясом птиці – на 1,0 млн. т (8,6%).

Відповідно прогнозних розрахунків за результатами 2012 р. очікується отримати приріст світового виробництва м'яса усіх видів на 1,6% порівняно з 2011 р., у т.ч. свинини – на 2,6%, м'яса птиці – на 1,8%. Обсяги світової торгівлі м'ясом, за попередніми оцінками, зростуть на 2,4%, у т.ч. м'ясом ВРХ – на 4%, м'ясом птиці – на 3,1%. Торгівля ж свининою скоротиться, за прогнозами, на 0,7%.

За досліджуваній період спостерігається зростання світових цін на м'ясо. Так, індекс цін ФАО у 2011 р. склав 157 пунктів, у січні-квітні 2012 р. – 179 пункти, що на 3,3 пункти більше, ніж у відповідному періоді попереднього року (табл. 1).

Рис. 1. Прогноз цін на свинину II категорії, грн./кг

Разом з тим Україна займає лише 0,7% у світовому виробництві м'яса усіх видів, 0,3% - у світовому експорті та 0,7% - у світовому імпорті (за даними 2011 р.) [5]. За прогнозами ФАО, у 2012 р. Україною буде вироблено на 1,3% менше м'яса ВРХ, ніж у попередньому році, імпорт залишиться на рівні 2011 р., обсяги ж експорту скоротяться на 5%. Оцінюючи ситуацію на вітчизняному ринку

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

продовольства, можна зазначити, що виробництво свинини в Україні, ймовірно, скоротиться на 5,9%. Відповідно, відбудеться і скорочення експорту – на 23,5% порівняно з 2011 р. Обсяги імпорту свинини зростуть на 0,9%. Ситуація на ринку м'яса птиці у 2012 р. є в цілому сприятливою для вітчизняних виробників. Обсяг виробництва м'яса птиці зросте у 2012 р., за прогнозами, на 4%. Обсяги експорту залишаться на рівні попереднього року. Імпорт скоротиться на 4,8% [6].

Сьогоднішні можливості експорту свинини у понад три рази перевищують поточні обсяги виробництва, а отже, нарощування експорту в країни Митного союзу можливе за умови зростання обсягів виробництва свинини м'ясопереробними підприємствами. Те ж саме стосується і яловичини. Поточна квота Митного союзу на морожену яловичину у 36 разів перевищує обсяги її виробництва м'ясопереробними підприємствами України, отже, за умови відсутності нетарифних обмежень потенціал експорту яловичини в країни Митного союзу обмежений лише можливостями вітчизняного виробництва. Обсяги ж виробництва мороженого м'яса птиці в Україні становить лише 18% від тарифної квоти Митного союзу, що свідчить про потенціал щорічного нарощування обсягів його експорту на рівні 146 тис. т [7].

Ціни на м'ясо в Україні, в першу чергу на свинину, мають тенденцію до підвищення і ця тенденція є цілком об'єктивною, тому що в усіх країнах світу зараз відбувається подорожчання свинини (рис. 1).

Прогнозується підвищення ціни на свинину на кілька відсотків щомісяця у листопаді та грудні. Подорожчання з початку 2013 р. буде короткостроковим – на тиждень-два під дією високого попиту, що, безумовно, спричинено зростанням попиту у зв'язку з новорічними та різдвяними святами. Але поступове підвищення ціни буде відбуватися через загальне здорожчання у країн-сусідів та її високої собівартості в Україні через високі ціни на корми та питання з кредитуванням.

Окремо слід зупинитися на особливостях методичних підходів при дослідженні та прогнозуванні процесів експорту основних видів сільськогосподарської продукції, наприклад, зернових, і, зокрема, пшениці. *Системність* методичного підходу тут полягає у необхідності врахування інструментів зовнішньоекономічної політики України та інших країн - основних гравців цього ринку при прогнозуванні змін на світовому та регіональному ринках, що оперативне запроваджуються (наприклад, експортні квоти) та спричиняють швидкі зміни на світових ринках (в обсягах пропозиції та цінах), а, відповідно, це відбувається на стані ринкової рівноваги в країні.

Важливою характеристикою кон'юнктури світового та регіонального ринків основних зернових культур для України (пшениці, кукурудзи) є її *мінливість*. Саме тому для оцінки стану ринку та його складових нами досліджувалися, окрім останніх двох років, ще й щомісячні коливання ціни, обсягів попиту та пропозиції упродовж останнього маркетингового року.

При проведенні дослідження кон'юнктури світового та регіональних ринків сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-24 та виявленні впливу її на стан ринкової рівноваги на аграрному ринку України, а також при узагальненні та прогнозуванні тенденцій розвитку змін на ринках продовольства, зокрема, свинини, нами враховувалися *культурологічні чинники* (державні та релігійні свята, традиції та звичаї українського народу). Тому і прогнози та перспективи змін ринкової рівноваги на ринку свинини мають враховувати чутливість попиту та віддзеркалювати деяке зниження попиту в кінці листопаду - грудні до кінця року, а потім зростання упродовж січня – лютого з подальшим його зниженням.

Таким чином, сукупне і вибіркове використання усіх викладених методичних підходів дає змогу забезпечити достатню достовірність одержаних оцінок і прогнозних даних, правильно оцінити конкретні моменти розвитку кон'юнктури світового та регіональних ринків сільськогосподарської продукції і продовольства за УКТ ЗЕД 01-24 та виявленні впливу її на стан ринкової рівноваги на аграрному ринку України, і на цій основі визначити перспективи і раціональні шляхи підвищення ефективності прийняття управлінських рішень на різних щаблях управління аграрним сектором економіки України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Шиян В.И. Теоретико-методологические основы исследования эффективности производственного потенциала // В.И. Шиян / Оценка производственного потенциала в хозяйственном механизме АПК: Сборник научных трудов / Харьковский сельскохозяйственный институт им. В.В. Докучаева. – Харьков. - 1990. – С. 6-13.
2. Аграрная экономическая наука на рубеже веков: методология, традиции, перспективы развития. – М.: Энциклопедия российских деревень, 1999. – 326 с.
3. Бородина О.М. Людський капітал на селі: наукові основи, стан, проблеми розвитку. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 277с.
4. Завадський Й.С. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК: Підручник. – К.: Вища шк., 1992. – 367 с.
5. Михайлова Л.І. Людський капітал: формування та розвиток в сільських регіонах: Монографія. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 388 с.
6. Осташко Т. О. Перспективи та ризики у торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами Єдиного економічного простору / Т. О. Осташко // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../10_Ost.pdf

РЕЗЮМЕ

Викладені методологічні засади дослідження кон'юнктури світових ринків, експортно-імпортних операцій сільськогосподарською продукцією та продовольством; охарактеризовано принципи процесу дослідження: системність, комплексність; а також основні методи дослідження: економіко-статистичний, порівняння, рядів динаміки тощо. Оцінено стан світового ринку м'яса, здійснено прогноз цінової кон'юнктури.

Ключові слова: кон'юнктура, експорт, митні обмеження, методологія, принципи та методи дослідження, ринки продовольства.

РЕЗЮМЕ

Изложены методологические основы исследования конъюнктуры мировых рынков, экспортно-импортных операций сельскохозяйственной продукцией и продовольствием; охарактеризованы принципы процесса исследования: системность, комплексность, а также основные методы исследования: экономико-статистический, сравнения, рядов динамики и т.д.. Оценено состояние мирового рынка мяса, осуществлен прогноз ценовой конъюнктуры.

Ключевые слова: конъюнктура, экспорт, таможенные ограничения, методология, принципы и методы исследования, рынки продовольствия.

SUMMARY

Outlined the methodological basis of the research world markets, export-import of agricultural products and foodstuffs; described principles of the research process: the systematic, comprehensive, and basic research methods: Economics and Statistics, comparison, time series, and so on. Assess the state of the world meat market, The forecast price trends.

Keywords: environment, export, customs restrictions, methodologies, principles and methods of research, food markets.